

Оксана РЕМЕНЯКА

З ІСТОРІЇ ХУДОЖНЬОГО ЖИТТЯ ЖИТОМИРЩИНИ КІНЦЯ ХІХ — СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Що ж за поетичний край!

Скільки тут думок можна зібрати,

Скільки речей до роздумів.

Руїни палаців, могили, легенди...

І такі прекрасні краєвиди

Юзеф Ігнатій КРАШЕВСЬКИЙ

«Велика Волинь» охоплює територію від західного кордону країни до меж Житомирської та Київської областей; це прадавні землі, з котрих почалось розселення слов'янських племен на Південь і Схід України. Східну частину Великої Волині займає Житомирщина, — край, що зберіг чимало свідчень своєї тисячолітньої історії в архітектурних пам'ятках та літописних джерелах: це і древній Коростень-Искорость, відважні жителі якого повстали проти київського князя Ігоря; і Овруч, що у давнину звався Вручий, котрий з 977 року згадується в літописах в якості центру землі древлян; і славний Бердичів, пов'язаний з іменами Оноре де Бальзака, Шолом-Алейхема та Джозефа Конрада; і Новоград-Волинський, в давні часи званий Звягелем, що подарував Україні та світу геніальну Лесю Українку; і, врешті, перлина Великої Волині, її східний форпост, а від 1804 року — центр Волинської губернії: Житомир.

Залюблений у Волинський край польський письменник і етнограф Юзеф Ігнатій Крашевський писав: «На жаль, завжди шукаємо краєвидів десь у далечині або за обрієм, і у жодному разі не поряд з собою. Є особлива чарівність у чужому краї, а свій рідний так обслушаємо, оглянемо, принизимо, що врешті втратимо подивування, яке йому завинили і нехтуємо близьким знайомством з ним, бо здається нам, що автоматично, на фізичному рівні знаємо все до нудьги. Тому свіжий погляд чужоземця більше побачить і більше відчує. Цю шкаралупу при звичаєння до оточуючих нас предметів легко розбиває мінімальна спостережливість. Лише придивившись до свого краю, знайдемо в ньому тисячі приваб, тисячі пам'яток, тисячі гідних уваги речей» [1].

Житомирщина є одним з тих геокультурних феноменів, придивившись до якого, ми неначе в зрізі побачимо глибинні мистецькі традиції усєї країни, її народу, здатного зберегти та примножити емоційну енергію духовного спадку предків. Ця земля завжди була багатою на імена чільних постатей культури та науки, чий вплив на сучасне творче життя краю важко переоцінити, —

оскільки пошук нових мистецьких парадигм завжди приводить до твердого ґрунту традиційної культури.

Цей край посідає виняткове місце в історії української музики, літератури, образотворчого мистецтва, в лише йому одному притаманний спосіб відображаючи мистецькі тенденції, що йшли з культурних центрів на периферію. Музичне життя Житомира було напрочуд інтенсивним: у будинку Житомирського Товариства взаємного кредиту, спорудженому в 1900 р., працювали класи Артистичного Товариства, де спочатку навчався, а пізніше викладав видатний український композитор Михайло Скорульський — автор балету «Лісова пісня» та опери «Свіччине весілля». У 1903 р. його мати, Ніна Олексіївна Викова, акомпанувала в актовій залі Товариства Федору Шаляпіну. У цьому ж приміщенні діяли класи Житомирського відділення Російського Імператорського музичного товариства, організовані талановитим педагогом і музикантом Олександром Ружицьким, у якого навчався Борис Лятошинський. Теофіл Ріхтер — батько Святослава Ріхтера, — теж викладав у Імператорських музичних класах. Впродовж довгих років, майже до самої революції, тут проводились знамениті «музичні середи», і, очевидно, саме їм житомиряни завдячують виступам таких видатних майстрів, як М. Щепкін, Г. Федотова, Л. Собінов, А. Олдрідж, П. Віардо, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Заньковецька, Ф. Шаляпін. Тривалий час директором Житомирського музичного училища був ушавлений піаніст-віртуоз, талановитий композитор і педагог Віктор Косенко, твори якого увійшли до золотого фонду української фортепіанної музики.

Знаний польський етнограф і письменник Юзеф Ігнатій Крашевський близько семи років служив попечителем Житомирської губернської гімназії; серед іншого, він також був одним із засновників польського театру. Тут зростав і навчався Володимир Короленко; писав свої твори Олександр Купрін; розпочинали власний творчий шлях Олександр Довженко, Іван Кочерга, Саша Чорний; саме тут народився відомий письменник, перекладач Гомерових «Іліади» та «Одісеї» Микола Васильович Хомичевський, знаний під псевдонімом Борис Тен. Житомир — рідне місто видатного вченого, конструктора перших космічних кораблів, Сергія Корольова.

У маленькому селі Щипинці в 1876 та в 1877 роках з'явилися на світ брати Вадим і Данило Щербаківські — гордість українського мистецтвознавства першої половини ХХ століття.

Майже все життя прожив у Житомирі історик, археолог, викладач єпархіального училища Орест Фотинський, ініціатор створення Волинського єпархіального давньосховища, відкритого у травні 1893 р. Разом з однодумцями Фотинський зібрав тут чи не найчисельнішу колекцію ікон та інших предметів старовини Волині. Саме ця благодатна земля подарувала Україні видатного

1. *Олександр Канцеров. Лісова Кам'янка. Полотно, олія. 1910-і.*
Колекція Житомирського обласного краєзнавчого музею

політичного діяча, гетьмана України Івана Виговського, який народився неподалік від Житомира, у селі Вигів.

Впродовж багатьох століть на Житомирщині живуть і творять представники різних культур — української, російської, польської, єврейської, німецької, чеської; тому в мистецьких традиціях цього казкового краю можна спостерігати дивовижні взаємозв'язки та взаємовпливи, котрі, неначе скельця калейдоскопу, складаються у вигадливі комбінації.

Надзвичайно цікавою, проте, на жаль, незаслужено забутою слід вважати особистість російського художника *Олександра Канцерова* (1872–1937). Після відставки батька, полковника російської армії Григорія Федоровича Канцерова, родина переїхала до Житомира. Спочатку Олександр навчався у київському Володимирському кадетському корпусі, після закінчення котрого у 1890 р. був відправлений до Павловського піхотного військового училища у Петербурзі, яке закінчив у 1892 р. Саме тут, відвідуючи музеї та знайомлячись

з художниками, він зрозумів своє життєве призначення і почав інтенсивно займатись живописом. Вже будучи ад'ютантом 3-го батальйону 125-го Курського полку, розташованого у Рівному, він весь вільний час віддавав малюванню. Олександр часто ходив на етюди, під час яких відкрив для себе красу давньої архітектури та неповторну чарівність природи цього краю (рис. 1).

У 1896 р. О. Канцеров подає у відставку і вирішує навчатись живопису в Петербурзькій академії мистецтв. Його вчитель, відомий російський баталіст Микола Дмитрієв-Оренбурзький, побачивши непересічний таланти юнака, запросив його оселитись у себе; він підтримував юнака матеріально. Навчався Канцеров також у майстра гравюри Василя Мате та відомого пейзажиста Костянтина Крижицького. В Петербурзі художник активно працює та постійно бере участь у виставках Товариства російських акварелістів. На виставці Академії мистецтв 1897 р. Канцеров показує чотири акварелі, дві з котрих придбав великий князь Олександр Михайлович [2].

Вишукані, просякнуті любов'ю до природи рідного краю пейзажі Олександра Канцерова «Місячна ніч» та «Після дощу» здобули високу оцінку журі на петербурзькій виставці 1898 року. Бажаючи вдосконалити свою майстерність, Олександр Григорович відвідав такі європейські художні центри, як Мюнхен, Дрезден і Флоренцію, проте завжди підкреслював, що ніде так не відчував природу, як на Поліссі [3]. У 1902 році художник оселяється у Житомирі, де викладає живопис і займається виставковою діяльністю.

Після революції, на перших зборах Житомирської спілки художників у 1919 р. головою обирають Олександра Григоровича. У цей період художник провадить надзвичайно активне творче життя — створює декорації до театральних вистав, видає казки для дітей, оформлює буквар та часопис «Світець», продовжує викладацьку роботу. Він також створює на замовлення Житомирського музею у 1935–1936 рр. кілька полотен з історії геології, які й досі прикрашають музейну експозицію. Окрім таланту живописця, Канцеров був прекрасним музикантом: в якості знаного в місті віолончеліста він входив до складу Житомирського музичного товариства, а також товаришував з В. Косенком та М. Скорульським. Помер Олександр Канцеров 25 травня 1937 р. у будинку на вулиці Руденській, 9, де жив з своєю родиною. Творчий спадок цього талановитого, незаслужено забутого художника наразі включає понад 40 живописних та графічних творів, котрі зберігаються у Житомирському обласному краєзнавчому музеї [4].

Друг О. Канцерова, М. Скорульського та родини Лятошинських художник і поет *Ігнатій Раузе* народився 26 грудня 1882 року в Орловській губернії, у дворянській родині. І. Раузе з О. Канцеровим пов'язувало спільне військове минуле та любов до живопису — вони часто влаштовували спільні пленери

2. Ігнатій Раузе. Канцерів на етюдах. Полотно, олія.
Колекція Житомирського обласного краєзнавчого музею

та виставки (рис. 2). Навчався у Орловському кадетському корпусі та в Олександрівському військовому училищі; був звільнений у запас у травні 1918 р. у чині підполковника. Нагороджений орденами Святого Володимира 4-го ступеня, Святої Анни 2, 3 і 4 ступенів, Георгіївським хрестом 4 ст.

На вірші І. Раузе М. Скорульський написав три романи, які мали успіх у Харкові, Києві та Житомирі. Партитури цих творів разом з пастельним портретом Скорульського роботи Раузе зберігаються у Житомирському літературному музеї.

Ігнатій Раузе був заарештований 9 вересня 1937 р. Житомирським окружним відділом НКВД за класичним звинуваченням — статті 54-10, 54-11 УК УРСР, з формулюванням «враждебно настроєний проти совєтської влади». Це був третій і останній арешт в його житті — за постановою Двійки НКВД СРСР від 23.12.1937 І. Раузе був розстріляний у Житомирі 2 січня 1938 р. [5].

Протягом 1898–1901 рр. у Житомирі діяла приватна художня школа, створена польським подружжям на прізвище Казановські. Ці люди переїхали до Житомира після закінчення Петербурзької академії мистецтв. Т. Казановський

був знаним портретистом, а його дружина, М. Кляс-Казановська — талановитим анімалістом. Григорій Мачтет (у 1896–1900 рр. він служив в губернському акцизному управлінні та в газеті «Волинь», де друкував свої статті) у некролозі з приводу передчасної смерті художниці назвав Кляс-Казановську «слов'янською Розою Боннар, яку вона так нагадувала силою і грацією рисунку» [6]. Саме у школі Казановських розпочинає свою художню освіту видатна українська парижанка, талановита художниця *Софія Левицька* (3.03.1874, с. Вихилівка на Хмельниччині — 1937, Париж), сестра громадського діяча, письменника Модеста Левицького, випускниця Паризької Академії мистецтв, від 1909 р. учасниця «Осінніх салонів» і «Салонів незалежних», творами котрої так захоплювались Гійом Аполінер, Еміль Бернар, Жан Дюфі, Сегонзак та Олександр Архипенко.

Описуючи мистецьке життя Житомира кінця XIX — початку XX ст., не можна не згадати польського живописця *Леонарда Страшинського* (1828, с. Токарівка, у ті часи на Житомирщині — 1879, Житомир). У 1855 р. він закінчив Петербурзьку академію мистецтв, а у 1862 здобув у ній титул академіка. Тривалий час мешкав у Варшаві, проте зрілі роки життя прожив у Житомирі. Художник працював переважно в галузі портретного, історичного, релігійного та побутового жанрів. Шанувальникам його творчості знайомі такі твори, як «Король Лір» (1850), «Лот з доньками» (1851), «Художник у майстерні», «Українка» (1857) та «Художник на балу» (1862).

Яскравий представник постфутуристичного напрямку в образотворчому мистецтві середини 1920-х *Давид Штеренберг* (1881–1948) народився в Житомирі; саме тут розпочалося його захоплення живописом. В достатньо молодому віці він виїжджає спочатку до Відня, а потім до Парижа, де займався в Академії Вітті, у Ван Донгена, а згодом мешкає у колонії художників «La Ruche» («Вулик»), де в той час жили такі славетні художники, як Модільяні, Сутін, Шагал та Леже. На Осінніх Салонах твори Д. Штеренберга виставляються поряд з картинами Матісса та Утрілло [7]. Прикметним для його творчості є особливий тип площинного рішення натюрмортів та низка символічно-узагальнених портретів, в яких надзвичайно експресивно виявляється трагізм 20–30-х («Старий» (1925–1926), «Аніська» (1926), Третьяковська гал.). У пізній серії робіт «Біблейські сюжети» (1947–1948) експресіонізм у творах Д. Штеренберга набуває більш спокійного, споглядально-ліричного забарвлення, проте водночас також і особливої психологічної сили.

Теофіл Фраерман (1883, Бердичів — 1957, Одеса) у 1902 р. закінчив Одеське художнє училище, майстерню живопису академіка Петербурзької академії мистецтв Кіріака Костанді, одного із засновників Товариства Південно-російських художників. У 1903 р. Фраерман навчався у Мюнхені, в приватній художній школі австро-угорського художника Антона Ажбе, серед учнів яко-

го були такі знані мистці, як Давид Бурлюк, Мстислав Добужинський, Василь Кандинський, Кузьма Петров-Водкін та Ігор Грабар. У 1905-му, коли його вчителя не стало, Фраєрман навчається у Паризькій академії мистецтв. З 1920 р. викладає в Одеському художньому училищі і, продовжуючи естафету славетного наставника, виховує цілу плеяду знакових у мистецькому світі особистостей. Зокрема, серед його учнів такі відомі живописці, як Абрам Векслер, Сергій Отрощенко, Олександр Постель, Павло Сингаївський, Євген Кібрик та Володимир Стрельников, котрий нині є професором Мюнхенської Академії мистецтв. У творчому доробку Фраєрмана зустрічаємо переважно пейзажі, портрети та живописні твори побутового та історичного жанрів. Серед його творів найбільш відомі такі композиції, як «Шлях» (1940), «Берізки» (1954), «О. С. Пушкін» (1955) і «Бетховен» (1956).

Неординарною особистістю був уродженець села Пекарщина на Житомирщині, маляр-примітивіст *Клим Трохименко* (1898–1979). Купець і колекціонер, він почав малювати на 45-му році життя. Його картинам, котрих збереглося близько тисячі, властива особливо вишукана стилістика; також їх відрізняє інтенсивний колорит та оригінальна фактура. У 1928 р. твори Кліма Трохименко, поруч із картинами таких майстрів, як Федір Кричевський, Михайло та Тимко Бойчуки, Василь Седляр, Костянтин Єлева та Віктор Пальмов, представляли Україну на Венеційській бієнале — одній з найпрестижніших виставок світу. Такі його твори, як серія «Соняшники» (1968–1971), «Мертва природа» (1967–1971), «Дубок восени» (1971), портрети Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, прикрашають колекції численних музеїв США, Канади та Німеччини.

Видатний український митець *Григорій Савенець* (1895–1969) навчався у Київському художньому інституті в майстернях знаменитих художників і педагогів Михайла Бойчука та Федора Кричевського. Згодом він викладав у художній школі ім. А. Ерделі. Серед його творів слід відзначити композиції «Ясинській ліс» (1956), «Натюрморт з суніцями» (1958) та «Оранжереї» (1962).

Леон Альшиць (1910, Житомир — 1983, Одеса) почав працювати у київських театрах з дев'ятнадцяти років, водночас навчаючись у Київському художньому інституті, де на його професійне становлення найсильніше вплинув Володимир Татлін. Після закінчення інституту, будучи вже визнаним сценографом, художник успішно займався оформленням вистав київських та одеських театрів, найбільш знаними серед яких вважаються «Діти сонця» М. Горького (1937), «Бронепоезд 14-49» В. Іванова (1950) та «Справа» О. Сухова-Кобиліна (1971).

Борис (Бенціон) Вакс (1912, Житомир — 1989, Харків) у повоєнні роки пройшов добру академічну школу в Харківському художньому інституті, де на-

вчався у таких відомих художників-педагогів, як Семен Прохоров, Олексій Кокель та Михайло Деревус, після чого назавжди залишився в Харкові. Цей художник плідно працював в галузі станкового та монументального живопису. Відомі такі його живописні твори, як «Журавлі» (1957), триптих «Хліб» (1967–1968), «Тиша» (1970). У співавторстві з іншими художниками він виконав кілька монументально-декоративних робіт, — зокрема, фриз «Вугільний Донбас» (1960, Палац культури у Горлівці) та панно «Будівельники» (1966, Будинок культури у Краснодонську). В середині 1960-х художник створив серію ліногравюр, присвячених Т. Шевченкові.

Твори *Семена Гуєцького* (1902–1974) належать до золотого фонду живописної спадщини України. Він навчався у Київському художньому інституті, в майстерні Федіра Кричевського. Свою творчу діяльність розпочав в якості художника-режисера кіностудії «Українфільм». Тут у співавторстві з Євгеном Горбачем він, зокрема, виконав найпопулярніший у ті часи анімаційний антивоєнний фільм «Тук-Тук та його товариш Жук», де вперше в історії вітчизняної анімації використав техніку малюнків на целулоїді. Цей художник відомий як режисер перших українських мультиплікаційних фільмів, знятих на Київській фабриці «Українфільм»: «Мурзилка в Африці» (1934, у співавт.), та «Чарівний перстень» (1936). Проте найперше Семена Гуєцького слід охарактеризувати в якості тонкого стиліста та майстра психологічного портрету: його живописні полотна прикрашають численні музеї та приватні колекції як в Україні, так і за її межами. Серед найбільш відомих його творів — картини «На стрільбищі» (1937), «Солдатська пісня» (1960), «Думи про кріпацьку долю» (1961), а також низка портретів та натюрмортів.

Віталій Рябов (1913?, с. Кам'янка Херсонської обл. — 1970-і) у 1941 р. закінчив Київський художній інститут, де навчався у таких видатних живописців, як Костянтин Єлева, Сергій Григор'єв та Абрам Черкаський. Більшу частину життя художник прожив у Житомирі, де працював переважно у царині жанрового живопису та портрету. На жаль, збереглося небагато творів цього талановитого майстра, проте такі його полотна, як «Син» (1947), «Перший успіх» (1954), «Сільська дівчина» (1967) та «Модниця» (1966) свідчать про непересічний талант художника, творчість якого повинна посісти належне місце в історії українського живопису ХХ ст.

Мануїл Шехтман прожив коротке, проте яскраве життя. Він народився в 1900 р. в с. Липники на Житомирщині; у 1913–1920 рр. навчався в Київському художньому училищі; згодом, у 1922–1927 рр. — в Київському художньому інституті, в майстерні Михайла Бойчука. Зосередженість вчителя на проблемах національного мистецтва та його захоплення візантійською пластикою були співзвучні художнім виявам єврейської ідентичності М. Шехтмана. Художник

загинув у 1941 році, в рядах підмосковного ополчення. Широко відомі такі його твори, як «Діна» (1926), «Мати», «Погромлені» (обидва — 1927, Національний художній музей України), «Переселенці» (1929) і «Жахи війни» (1938). Під керівництвом Михайла Бойчука М. Шехтман разом з іншими студентами брав участь у створенні розписів Селянського санаторію ім. ВУЦВК в Одесі (1928), де створив фрески «На панщині» та «Свято врожаю», — котрі були знищені після звинувачення М. Бойчука та його учнів у буржуазному націоналізмі.

Геннадій Глікман (1921, Бердичів — 1991, Київ) отримав ґрунтовну освіту в Київському державному художньому інституті у таких корифеїв графіки, як В. Касіян та І. Плещинський. Успішно спеціалізувався в доволі рідкісному жанрі анімалістики. Його численні роботи, серед яких такі твори, як «Тигрєня» (1965) та «Асканійська казка» (1968), відзначаються особливо трепетним ставленням до світу природи та прикрашають колекції багатьох музеїв України. Цей художник відомий також як автор серії графічних робіт, — зокрема, ілюстрацій до творів В. Маяковського та Лесі Українки.

Олексій Макаренко, талановитий український художник-самоук, походив з Брусилова (21.10.1936 — 2.05.2005). Його творчість нерозривно пов'язана з традицією народних розписів, котрими віддавна славилась Житомирщина. Розписами-мальовками прикрашали стіни хат, печі, скрині, простінки між вікнами. Художник переносить мальовку зі стін на аркуші паперу. Кожна його квітка — це образ добра і краси, переданий засобами народного декоративного мистецтва. Улюблений літературний твір художника — поема Лесі Українки «Лісова пісня»; за її мотивами майстер створив серію робіт, котрі є радше колірно-орнаментальними рефлексіями з приводу твору геніальної поетеси, аніж ілюстраціями до нього. У 1976 р. картини цього художника експонувались на республіканській виставці у Києві; протягом 1978–1983 рр. низка його персональних виставок з успіхом відбулась у Житомирі, Львові (близько ста робіт придбав Музей народної архітектури та побуту), Ленінграді та Смоленську. У 1980 р. художнику було присвоєно звання народного майстра декоративно-прикладного мистецтва.

Ґрунтом для розвитку кожного мистецького явища є традиція, основною умовою збереження якої є нерозривний ланцюг «минуле-теперішнє-майбутнє», де визначальними ланками є учень і вчитель: саме такий зв'язок забезпечує повноцінну передачу художнього досвіду (звісно, з відповідними стилістичними та формальними модифікаціями) наступному поколінню. Тому особливо важливою є хоча б побіжна фіксація творчого доробку художників, котрі працюють на Житомирщині у наші дні.

У Житомирі з 1974 р. діє художня школа, яка вважається однією з найкращих в Україні, — адже серед її вихованців чимало талановитих художників.

Організатором, директором та, впродовж багатьох років, викладачем цієї школи є **Віктор Шкуринський**. Він народився у 1932 р. в с. Турчинка; художню освіту отримав на художньо-графічному факультеті Одеського художнього інституту. В своїй творчості він віддає перевагу акварельному живопису — надзвичайно вибагливій техніці, котра не пробачає огріхів, вимагає тонкого відчуття кольору, вишуканого смаку та високої майстерності виконання. Не менше вражають своїм ліричним налаштуванням і олійні полотна майстра, котрим властиві емоційні рефлексії та особливо дражливе сприйняття різних станів природи. Основні твори художника: «Жито. Після грози» (1992), «Захід сонці в лісі» (1992), «Лісове каміння» (1992), «Лісове озеро» (1992), «Моє тригір'я» (1992). В. Шкуринський — заслужений працівник культури України (2003), лауреат премії Шпака, кавалер ордена «За заслуги» III ступеня (2005).

Станіслав Петрашевський народився 11 травня 1935 р. в с. Піщана на Одещині. У 1958 р. закінчив факультет монументального живопису Одеського державного художнього училища ім. В. І. Грекова, де навчався у таких талановитих педагогів, як Олександр Ацманчук та Микола Павлюк. У 1994 р. художник отримав звання заслуженого художника України. Представник класичної школи живопису, Станіслав Петрашевський приділяє особливу увагу пейзажам, ставлячи перед собою складне завдання — віднайти найтонші нюанси у стриманій, холодній палітрі зимової природи та мінімальними виражальними засобами показати найглибші почуття. Проте протягом перших років навчання в училищі художник захоплювався історичною тематикою. У таких полотнах, як «Самарканд. Тимур», та «Верховня» водночас зі старанно виписаними архітектурними деталями спостерігаємо легкі імпресіоністичні нотки, які додають творам романтичного забарвлення. Помер С. В. Петрашевський 19 квітня 1996 р.

Анатолій Турбовський народився у 1937 р. у Мирополі на Житомирщині; закінчив Сімферопольське художнє училище ім. М. С. Самокиша. Коротке, проте надзвичайно продуктивне творче життя художника пройшло у Житомирі. Його доволі яскравий творчий доробок свідчить про непересічний талант колориста. Пейзажі «Гора Ведмідь», «Дворик», «Костел» та «Причал» написані в особливо експресивній, насиченій емоційним забарвленням манері; цим творам властиве тонке відчуття кольору, переданого вправними пастозними мазками. Художник пішов з життя у 1972 р. і був похований у Житомирі.

Заслужений діяч мистецтв України, талановитий київський живописець **Володимир Сингаївський** народився у 1933 р. в с. Шатрище на Житомирщині. У 1960-х він навчався у Київському державному художньому інституті, у майстерні Михайла Хмелька; згодом отримав запрошення розпочати там викладацьку роботу. Відомі такі його твори, як «Весільна пісня» (1968), «Після-

3. Борис Портной. Тевье-молочник.
Полотно, олія. 2001–2002 рр.

воєнна весна» (1975), «Літо» (1976), «З сінокосу» (1977), «До Богдана. Сини» (1978), «Шевченкова липа» (1986), «Воля» (1989), «Благословення» (1991), «Канівська козацька рада» (1993).

Борис Портной народився у 1937 р. на Хмельниччині, в с. Шарівка Ярмолинецького району. Вже будучи зрілим, сформованим художником, він у 1973 р. закінчив художньо-графічний факультет Одеського педагогічного інституту ім. К. Д. Ушинського; пізніше переїхав до Житомира. Надзвичайно життєствердний у своїх роботах, художник проповідує ідею всеосяжного щастя як стану душі, не підвладного жодним впливам. Багатогранний у виборі жанрів і технік, цей художник однаково щирий у своїх емоційних виявах і віртуозний у виконанні будь-яких з своїх творів (рис. 5) «Вічні теми» митець черпає зі Святого Письма, трансформуючи їх у контекст сучасності — саме тому його живопис приваблює різних за вподобаннями глядачів. Твори художника зберігаються у художніх музеях і приватних колекціях України, Росії, Франції, Польщі, Угорщини, Ізраїлю, США та Німеччини.

Творчим кредо лауреата Премії ім. Лесі Українки **Костянтина Камішного** (1923, с. Н. Орлик Полтавської області — 2010) — було переконання в тому, що реальний світ при поглибленому спогляданні значно прекрасніший і більш фантастичний від будь-яких штучних вигадок та фантазмагорій. Живописні полотна художника, серед яких особливе місце посідає портрет, відзна-

чаються композиційною простотою і довершеністю виконання. Мистецький доробок К. Камишного є вагомю часткою класичного напрямку в українському живописі 1960–1980-х. Його твори з успіхом експонувалися у багатьох країнах світу та прикрашають збірки не лише Житомирського краєзнавчого музею, але й приватних колекцій України, Росії, США, Німеччини, Ізраїлю, Японії та Марокко.

Народний художник України *Микола Максименко* — лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, — народився у 1924 р. в Яроповичах (Житомирська обл.). Упродовж 1941–1942 рр. він навчався у художній студії Магнітогорська. Вчителем М. Максименка був відомий художник і мистецтвознавець Ігор Грабар — член мистецького угруповання «Мир искусства». Живопису Максименка властивий яскраво виражений індивідуальний почерк, перевага естетичного начала, пошуки у царині світла і кольору. Орієнтально-сецесійні ремінісценції у творах художника, очевидно, запозичені від славетного вчителя, органічно поєднуються з традиціями українського народного мистецтва — яскравим кольором, орнаментальним ритмом та декоративністю площин.

Заслужений художник України *Юрій Каргаполов* народився у 1930 р. у м. Кунгур (Пермська обл.). Закоханий у природу рідного краю, митець створює дивовижні за настроєм пейзажі, що променіють світлим, ліричним настроєм та відзначаються стриманою колірною гамою. Серед його відомих творів — «Весняне зачарування» (1979), «Шевченкова липа», «Пробудження» (1981), «Верхівня. Садиба Ганських» (1999).

Володимир Єлісєєв народився у 1935 р. в Зарічанах (Житомирський район) [8]. У 1970 р. закінчив Львівський поліграфічний інститут. Першим враженням, котре справляє творчість цього художника, є тиша як неодмінна умова проникнення в потаємну основу сущого, звідки, за словами Пауля Клее, «одвічні закони живлять життєве зростання творця». Якщо про когось із згаданих тут художників можна було б сказати «Він пізнав суть речей», то саме про Єлісєєва: адже так природно та спонтанно передати символічну сутність явищ могла лише людина, яка пізнала їхню істинну природу. Створення символу як моделі реальності та її абстрактного вияву неможливе без взаємодії безсвідомого і свідомого, в процесі котрого підсвідомість вилущує річ із шкаралупи оманливих змістів, накреслених повсякденням. Ця глибинна архетипність робіт Єлісєєва, помножена на індивідуальний стиль та високу технічну якість його творів, породжує фантастичний спалах емоцій (*рис. 3, 4*). У 2003 р. цього художника не стало. Його твори зберігаються у Житомирському краєзнавчому музеї, у приватних збірках в Україні та закордоном.

Станіслав Антонюк народився у 1941 р. у Перемишлі (Польща). Закінчив

3–4. Володимир Єлісеєв. Автопортрет.
Мішана техніка. 1997 р. Натюрморт.
Мішана техніка. 1998 р.

Київське училище прикладного мистецтва, де навчався, зокрема, у засновниці національної школи художнього текстилю та монументально-декоративного розпису, Людмили Жоголь. Напевне, саме від своєї знаменитої вчительки С. Антонюк перейняв любов до народного мистецтва. Його натюрморти є своєрідним екскурсом в етнографію: ткани рушники, глечики, рогачі, серпи, плуги, жорна, діжки, брилі, вишивані сорочки, золотаві пшеничні снопи, діжки, плетені з лика кошики — кожна деталь виписана з досконалою майстерністю. Художник наче милується фактурою цих простих, буденних речей, намагаючись показати нам винятковість їх природної краси. Чітка, ретельно продумана композиційна побудова та ґрунтовна вивіреність колірних рішень — прикметні риси його живописних полотен.

Микола Мальцев (нар. у 1924 р. у ст. Утулік (Іркутська обл.), — випускник Харківського художнього училища. Його вчителями були талановиті художники-педагоги — учень Миколи Самокиша, Миколи Сліпченка та Павла Шигимаги, який здобував художню освіту у всесвітньо відомого живописця Миколи Бурачека. Достойний учень славетних вчителів, М. Мальцев є віртуозним колористом. Віддаючи перевагу великому формату, він творить панорамні, напрочуд ліричні пейзажі, просякнуті ніжними почуттями до рідної землі.

Володимир Дзюбенко (нар. на Житомирщині у 1942 р.) закінчив Решетилівське училище килимарства, Харківське художнє училище та Харківський художньо-промисловий інститут. Знання народного мистецтва, його глибинної сакральної суті, помножене на конструктивне мислення, прищеплене харківською мистецькою школою, виховало в художникові чіткість та структурність образного мислення, що відбилось у вивірених композиційних рішен-

нях та точних акцентах колірної гами його живописних полотен. В. Дзюбенко «кордоцентричний» у всіх своїх живописних іпостасях: він діє за покликом серця, яке щиро прагне предковічної вертикалі — лінії, що виростає з рідної землі, тягнеться прямісінько до неба, і яку здатний побачити лише справжній художник.

Заслужений художник України *Леонід Шелудько* (нар. у 1944 р. в с. Венінген поблизу міста Зінгер, Німеччина) закінчив живописне відділення Київського державного художнього інституту. Його педагогами з фаху були Олександр Лопухов, Лев Вітовський та Василь Гурін. Улюблений жанр художника — пейзаж, котрий він трактує як епічну поему природи, сповнену глибоких справжніх почуттів. Його полотна насичені яскравим сонячним світлом; їх відрізняють витончені півтони. Основні твори цього художника — «Ранок» (1984), «Післявоєнна весна» (1987), «Весна в старих Велетниках» (1988), «Жіночий портрет» (1988), «Золота осінь» (2004).

Микола Беньковський (нар. 1948 р. у Червоноармійську на Житомирщині) навчався у Ленінградському вищому художньо-промисловому училищі ім. В. І. Мухоміної. Колористичне рішення його живописних полотен, — зокрема, творів «Муза Житнього ринку», «В зимову неділю» (1995), «В парку осінь» (2003), «Парочка» (2003), «Сон» (1998), — досконале; твори художника сповнені романтичного настрою, просякнуті любов'ю до простої людини та її почуттів.

Юрій Бірюков (1940–2011) навчався у Львівському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова, по закінченню котрого отримав диплом художника-графіка. Тривалий час займався політичним плакатом, і хоча завжди захоплювався живописом, вперше показав свої олійні роботи лише під час обласної виставки, котра відбулась у 2006 році. У роботі з кольором «графічність» творчої натури художника набуває властивостей мініатюри: він любовно виписує кожен нюанс у своїх вишуканих натюрмортах («Святковий натюрморт») та пейзажах («Весняні заплави», «Перші посмішки весни»), і, старанно використовуючи тонкі нюанси кольору, передає найдрібніші деталі («Мамина вишня»). Роботи Ю. Бірюкова зберігаються у приватних колекціях України, Росії, Німеччини, Польщі та Ізраїлю.

Анатолій Шахрай (нар. у 1941 р. в с. Городище Житомирської обл.) закінчив Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова; згодом працював у галузі живопису та монументально-декоративного мистецтва. У його творчості виразно звучить тема духовних пошуків призначення людини. Основні твори: «Натюрморт з сухими квітами» (1980), «Зона відчуження» (1988), «Храм» (1994), «Перший сніг» (1994), «Вечір над Тетеревом» (2001).

Франц Осовський (нар. у 1944 р. в м. Житомир) — справжній самородок;

цей художник надзвичайно тонко відчуває всі вияви природи, вміло відтворюючи на полотні різні її стани. Впродовж багатьох років Ф. Осовський займається сакральним живописом, зокрема, відомий як автор настінного розпису в Архієрейському храмі Житомира. Упродовж 1986–1999 рр. працював керівником житомирської студії образотворчого мистецтва «Райдуга». Він також відомий як учасник багатьох художніх виставок живопису, графіки та скульптури; твори зберігаються в Житомирському краєзнавчому музеї та у приватних колекціях України.

1. *Kraszewski J. I.* Wspomnienia Wolynia, Polesia i Litwy. — Warszawa, 1985. — S. 22.
2. *Канцеров О.* Симфонія рідної землі: Буклет виставки / Музей однієї вулиці. Київ; Вст. ст. Л. Дахненко. — Житомир, 2002.
3. *Данилович Т.* Співець природи Полісся // Радянська Житомирщина. — 1945. — 14 грудня. — № 238. — С. 2.
4. *Канцеров О.* Симфонія рідної землі...
5. Основні джерела: Архівно-слідчі справи за 1930, 1935, 1937 рр. // Державний архів Житомирської області. Ф. Р-5013, оп. 2, спр. 13694-п (за 1935), спр. № 3268 (за 1937); Державний архів СБУ. Ф. 13, спр. 189, т. 2, арк. 1–48;
6. З архівів ВУЦК–ГПУ–НКВ–КГБ, 2(19)2002, с. 268; Музейний фонд Скорульського, Літературний музей в Житомирі.
7. *Мачет Г. М. К.* Кляса Казановская // Вольнь. — 1898. — 1 июля. — № 142. — С. 3.
8. *Штеренберг Д.* Живопись. Графика: Каталог выставки. — М., 1991.
9. Про нього: *Шевчук А.* Прадигми новоромантизму Володимира Єлісєєва // Артанія. — 2009. — Кн. 15. — № 2. — С. 64-70; *Єлісєєв В.* Живопис: Житомирський обласний краєзнавчий музей. — Житомир, 2006.

Анотація. Розглянуто художнє середовище Житомирщини, котра посідає виняткове місце в історії розвитку української музики, літератури, образотворчого мистецтва, в лише йому одному притаманний спосіб відображаючи мистецькі тенденції, котрі розповсюджувалися з культурних центрів до периферії. Впродовж багатьох століть на Житомирщині живуть і творять представники різних культур — української, російської, польської, єврейської, німецької, чеської; вплив їх діяльності на сучасне творче життя краю важко переоцінити, оскільки пошук нових мистецьких парадигм завжди приводить до твердого ґрунту традиційної культури.

Ключові слова: Житомирщина, художнє середовище, художнє життя.

Аннотация. Рассматривается художественная среда Житомирщины, имеющая исключительное значение в истории развития украинской музыки, литературы, изобразительного искусства благодаря только ей одной присущему способу отображения художественных тенденций, проникающих из культурных центров на периферию. На протяжении многих столетий на Житомирщине живут и творят представители различных культур — украинской, русской,

польской, еврейской, немецкой, чешской; их влияние на современную художественную жизнь края сложно переоценить, поскольку поиски новых художественных парадигм всегда приводят к прочной основе традиционной культуры.

Ключевые слова: Житомирщина, художественная среда, художественная жизнь.

Annotation. Deals with the artistic environment of of Zhitomyr Region which take up exceptional place in the history of development of Ukrainian music, belles-lettres, visual art, reflecting artistic traditions which come from cultural center to outlying districts. During not a few centuries in Zhitomyr Region have lived and created in harmony representatives of different cultures — Ukrainian, Russian, Polish, Jewish, German, Czech and their influence on the contemporary artistic life very hard to overestimate, because the new artistic paradigms searching at all times lead up to the sure ground of traditional culture.

Keywords: Zhitomyr Region, artistic environment, visual art.